

Türk Turizm Tarihi İçerisinde Evliya Çelebi'nin Yeri ve Önemi

Mehmet ÖZDEMİR

Anadolu Üniversitesi

GİRİŞ

Tarihçiler için araştırmalarında seyyahların ve seyahatlerin çok önemli bir rolü vardır. Bildiğimiz gibi insanlar ilk çağlardan itibaren ticari, dini, sportif, dinlenme, sağlık, estetik, politik, yabancı ülke ve insanların tanınması, yeni şeyler öğrenme, merak... gibi çeşitli nedenlerle seyahat etmişlerdir. Bunlardan bazıları bu meraklarını daha da ileriye götürmüşler; gezdikleri, gördükleri yerleri yazıya dökmüşlerdir. Hatta asrımızın büyük tarihçisi Prof. Dr. İlber ORTAYLI, eski "tarihçilerin de aynı zamanda seyyah olduğunu" söylüyor:

"Eski çağlardan beri tarihçiler, Herodot da, İbn Batuta da gezgindi. Gezmek önemli bir imtiyazdı o yıllarda. Hem güvenlik, hem teknik şartlar açısından kolay olmadığı için, gezebilen insan neredeyse âlim sayılırdı. Örneğin İslam peygamberi Hz. Muhammed de kervan idarecisi olduğu için bütün bir Ortadoğu'yu gezmiş(tir). Mekkeli olmasına rağmen Suriye'den Mısır'a, Irak'a kadar büyük bir alanı kat etmiştir. Birçok şeyi görmüş ve insanla görüşmüştür. Bu anlayış Rönesans'ta da böyle devam etmiştir. Bu anlamda akademik tarihçiden çok, gazeteci tipi, olay yerine giden kişidir iyi tarihçi. (...) Eski tarihçilere baktığımız zaman, gezgin, hareket halinde olan ve sokakta, yani en başında söylediğim "olayların içinde olan adamlardır" (Hürriyet, 30 Ağustos 2013)

İlber Ortaylı'nın söyledikleri pek çok seyahat ve seyahatname için de somut olarak geçerlidir. Onlar da adeta "tarihe not düşmüşler"; gezdikleri yerleri fiziki, siyasi, kültürel (maddi ve manevi kültürleriyle), coğrafi, dini, folklorik... pek çok özellikleriyle ele almışlar, bize tanıtmışlardır. Bu seyahatnameler bugünün "turizm almanakları"ndan daha gelişmiştir. Bu seyyahların ve seyahatnamelerin en ünlüleri bir Latin (Marco Polo: 1254-1324), bir Arap (İbn Batuta: 1304-1374) ve bir Türk (Evliya Çelebi: 1611-1682)'tir.

Türkler gezmeye eğitici (terbiyevi) olarak da çok önem veren bir millet olmalarına rağmen, Türk seyyahlarının çok fazla çıkmadığını görüyoruz. Hele gezdiği yerlerden kendi yurduna bilgi ve görgüsü-

nü taşıyarak ulaşan ve bunu yazıya döken pek yoktur. Seydi Reis ve Piri Reis gibi gezdikleri ve gördükleriyle ilgili eser yazan Amirallerin bıraktıkları, seyahatname değil, daha ziyade coğrafyadır. Bazı elçilerimizin izlenimleri ise, "Seyahatname" den ziyade, o yerlerle ilgili intibaldır...

Evliya Çelebi'nin kaynaklara göre 51 yılı bulan gezilerini anlattığı "Seyahatname" si ise, yukarıda saydığımız "dünyanın en önemli üç seyahatnamesi" arasındadır. Marco Polo'nun "İl Milione", İbn Batuta'nın "Tuhat al nuzzâr fi garaib al amşâl, va acaib al asfar" unvanını taşıyan kısaca "Rihla" aslı eserinin yanında; Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" si beynelmilel şöhret kazanmıştır.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi, Osmanlı Devleti'nin komşularıyla ilişkilerini yansıtmaları ve uygarlık ürünlerini tanıtmaları bakımından önemlidir. Evliya Çelebi eserinde gözlemlerinin yanında, yazılı kaynaklardan aldığı bilgilerle yorum ve değerlendirmelere de yer verir. Her gezdiği yörenin yönetimini, eski ailelerini, ileri gelen ünlü kişilerini, şairlerini ve çeşitli düzeydeki görevlilerini ayrıntılarıyla anlatır. Halk şiiri, efsane, masal, mani, türkü, yöresel ağız özellikleri, halk oyunları, giyim kuşam, düğün dernek, eğlence, insan ilişkileri, komşuluk bağları, toplumsal davranışlar gibi çeşitli konularla ilginç bilgiler aktarır. Değişik yörelerin ev, cami, mescit, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, havra, kule, kale, sur, yol gibi yapılarından; bunların yapılış yıllarından, yapanından ve yaptırandan, onarımından ve onaranından söz eder.

Ayrıca fizik tabiatı da ihmal etmez. Bütün bu yapıların çevresinden, çevrenin havasından ve suyundan, tabiat güzelliklerinden söz açarak konuya canlılık ve çevreye tabii ve sosyal bir bütünlük kazandırır.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi Türk Edebiyatının da çok önemli bir eseridir. Üslubuyla Divan Edebiyatında yaygın olan resmi ve kalıpcı düzyazıya bağlı kalmamıştır. Daha çok günlük konuşma diline

yakın, akıcı, sürükleyici, yer yer eğlenceli ve alaycı bir dil kullanır. Geçmişle geleceği, şimdiki zamanla geçmiş iç içe anlatır. Aynı zamanda geçmiş iki ayrı yerdeki olayı kendisi yerinde görmüş gibi anlatarak, zaman kavramını ortadan kaldırır. Yazılarında gözlemlerinin yanında bazen hayal gücünün yarattığı olaylar da yer alır. Bu kendi döneminin “eğlendirici” üslubunun da bir ürünü sayılabilir.

Evliya Çelebi kuşkusuz Türk gezi (turizm) edebiyatının en büyük yazarıdır.

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi* yalnız 17. Yüzyıl Osmanlı Dünyası için değil; Kafkasya, Arap Ülkeleri, Balkanlar, Orta Avrupa... bakımından da önemli bir tarih, coğrafya, sosyoloji, kültür... ve *turizm atlası* niteliğindedir.

EVLIYA ÇELEBİ'NİN HAYATI

Şimdiye kadar Atsız'ın da belirttiği gibi, Evliya Çelebi hakkında yapılan incelemelerin en iyisi (Atsız, 2013) İslam Ansiklopedisi'nin 1947 yılındaki 33. fasikülünde yayınlanan merhum Prof. Cavid BAYSUN'un Evliya Çelebi maddesidir. Biz anılan Ansiklopedi'nin 2001 baskısından yararlandık (MEB, 2001: 400-412).

Esas olarak memur ve asker olan Evliya Çelebi'nin babası olan *Saray Kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zilli*; Evliya Mehmet Efendi'nin yakın dostu idi. Bu sebeple oğluna Evliya adını verdi.

Evliya Çelebi 25 Mart 1611'de, İstanbul'da Unkapanı'nda doğdu.

Ailesinin kökü Kütahyalıdır. Fetihden sonra İstanbul'da yerleşmişlerdir. Fakat Kütahya'nın Zereğen Mahallesi'ndeki evlerini muhafaza etmişlerdir. Ayrıca Bursa, Manisa ve Sandıklı'da da mülkleri vardı.

Babası, Kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zilli 1648 Temmuzunda, hicri hesapla 117, şemsi tarihle 114 yaşında olarak öldü. Demek ki 1534 doğumlu idi.

Evliya Çelebi kendi soy kütüğünü sayarken dedesini “Kara Ahmed”, dedesinin babasını “Demircioğlu Şehit Kara Mustafa Paşa”, dedesinin dedesini “Turhan Bala” olarak göstermektedir. Turhan Bala'nın babası olarak “Yavuz Özbek”, yahut “Yavuz Er” veya “Yavuk Er” adında bir sancak beğinden bahsetmektedir. Bu Yavuz yahut Yavuk Er, İstanbul fethinde bulunmuştur. Ganimet malından kendi payına düşenle Unkapanı'nın iç yüzünde Sağrıcılar Camisi

ile 100 dükkân ve bir ev yaptırmış, Evliya Çelebi bu evde doğmuştur.

Evliya Çelebi'nin anası bir Abaza kadınıdır. Bu kadın, sadrazamlığa kadar yükselen Melek Ahmed Paşa'nın anasıyla ya kardeş yahut da teyze çocuğudur. Bu husımlık sebebiyle Evliya Çelebi'nin Melek Ahmed Paşa ile arası çok iyi olmuştur.

Evliya Çelebi'nin anası, I. Ahmed çağında genç kız olarak saraya getirilmiş ve Kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zilli ile evlendirilmiştir.

Mehmed Zilli (1534-1648), Kanuni Sultan Süleyman'ın birçok seferlerinde ve II. Selim çağındaki Kıbrıs fethinde (1570-1571) hazır bulunmuş, Padişaha Magusa'nın anahtarlarını takdim etmiş, I. Ahmed çağında da (1603-1617) eliyle yaptığı Kâbe'nin altın oluklarını sürre emanetiyle Hicaz'a götürmüş ve Sultan Ahmed Camisi'nin tezyinat işlerinde çalışmıştır. Konuşması tatlı ve şair olduğu için hizmet ettiği padişahların musahipliğine kadar yükselmiştir.

Evliya Çelebi'nin *Mahmud* adında bir erkek kardeşiyle birkaç kız kardeşi varsa da bunlardan yalnız bir tanesinin, devlete isyan ederek 1632'de idam edilen Balıkesirli İlyas Paşa'nın zevcesi olan “İnal”ın adını zikretmiştir.

Evliya Çelebi, ilköğrenimden sonra Unkapanı'ndaki Fil Yokuşu'nda, Şeyhülislam Hamid Efendi Medresesi'nde *Müderriş Ahfeş Efendi*'den 7 yıl ders gördü. Bu sıradaki ders ortağı (o zamanki tabirle ders şeriki), yani aynı hücrede kaldığı arkadaşı, sonradan Osmanlı Tarihi'ne geçen ve “Cinci Hoca” diye tanınan *Hüseyin Efendi* idi. Bu medresedeki 7 yıllık dersin Evliya Çelebi'yi, zamanımız tabiriyle, yükseköğrenim mezunu seviyesine getirmeyeceği aşikârdır ve zaten *Seyahatnamesi*nden de bu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi, Sâdizâde Dârülkurrâsi'nda hafız olmuş, babasından da kuyumculuğa dair bazı şeyler öğrenmiştir. Daha sonra Enderun'da tahsiline devam etmiştir. Burada *Güğümcübaşı Mehmed Efendi*'den “yazı”, *Münasip Derviş Ömer Gülşeni*'den “musiki”, *Keçi Mehmed Efendi*'den “Arapça gramer”, babasının dostu olan ve kendisine Evliya adının verilmesinde âmil bulunan *Evliya Mehmet Efendi*'den de “tecvid” dersleri aldı.

Evliya Çelebi seyahate âşıktı. İstanbul ve çevresindeki dolaşmalarına 1630'da, yani 19 yaşlarında iken

başlamıştı. Sesi güzeldi ve aldığı dersler arasında en çok musikiden ileri gitmişti.

1635'te (yani 24 yaşında iken) Ayasofya'da IV. Murad'ın huzuruna çıkarıldı ve Has Kiler'de vazife verildi. Bir gün sarayda IV. Murad'ın huzuruna kabul olunarak besteler okudu ve nükteli konuşmasıyla Padişahın çok hoşuna gitti. Bu tesir kuvvetli olmuş olacak ki Padişahın kederli zamanlarında huzura çıkarılarak tatlı sözleriyle onun kederini azaltmaya başladı.

Sarayda 4 yıl kadar kaldıktan sonra Padişahın Bağdat seferinden (Nisan 1638) biraz önce çırağ edilecek 40 akça maaşla Sipahiler zümresine girdi.

Bundan sonra meşhur seyahatlerine başladı. Önce 1649'ta kısa bir Bursa ve İzmit seyahati yaptı. Sonra, babasının oğulluğu olup Trabzon valiliğine tayin edilen Ketenci Ömer Paşa ile birlikte Trabzon'a gitti.

1641 Nisan'ında Azak Kalesi'nin Rus Kazakları'ndan geri alınması için Hüseyin Paşa kumandasında yapılan sefere katıldı. Kış bastırıp da Azak alınamayınca *Kırım Han Kürey Han* ile Kırım'a döndü. Onun maiyetinde olarak 1641-1642 kışını Bahçesaray'da geçirdi.

1642 yazında Azağ'ın geri alınışı harekâtına katıldı. Han'dan izin alarak İstanbul'a dönerken Karadeniz'de korkunç bir fırtınaya yakalandı. Gemileri battı. Kendi ifadesine göre üç gün, önce geminin bir sandalı, sonra da büyük bir tahta parçası üstünde ölümle pençeleştikten sonra, bugünkü Bulgaristan kıyılarına çıkıp canını kurtardı. Bir Türk köyünde epeyce hasta yattıktan sonra, İstanbul'a gelerek 4 yıl kadar kaldı ve bundan sonra Karadeniz'de gemiyle yolculuğa tövbe etti.

1645 baharında Girit seferine çıkan Yusuf Paşa kumandasındaki ordu ile Hanya fethinde bulundu. Sonra İstanbul'a döndü.

1646'da *Erzurum Beğlerbeği Defterdarı Mehmed Paşa*'ya müezzin ve Erzurum gümrük kâtipliğine tayin edilmiş olarak onunla ve kalabalık maiyeti ile 12 Eylül'de İstanbul'dan hareketle Anadolu'nun birçok şehir, kasaba ve köylerinde konaklamak suretiyle Erzurum'a gitti.

Tebriz Hanı'nın elçisine yoldaşlık ederek Azerbaycan ve Gürcistan'ın bazı yerlerini gördü. Bir takım vazifeler dolayısıyla Revan, Gümüşhane ve Tortum'a giden, sınır paşalarının Gürcistan se-

ferinde bulunan Evliya Çelebi, 1647-1648 kışını Erzurum'da geçirdi.

Erzurum Beğlerbeği Defterdarı Mehmed Paşa, Kars'a tayin edilip, bu vazifeyi kabul etmeyerek İstanbul'a hareket edince Evliya Çelebi de ona katıldı.

Defterdarı Mehmed Paşa o sırada hükûmete karşı isyan etmiş bulunan *Varvar Ali Paşa*'yı tenkile memur edilenler arasındaydı. Fakat hükûmete güvenemediği için bu emri dinlemediği gibi, diğer Anadolu paşalarıyla anlaşmaya çalışıyor, bu sebeple Evliya Çelebi'yi kurye olarak kullanıyordu. Evliya Çelebi bu gidiş gelişlerinin yolunu şaşırıp ünlü Celâliler'den *Kara Haydaroğlu* ile *Katircioğlu*'nun arasına bile düştü.

1648 yazında İstanbul'a geldi. Babası çok yaşlı olarak bu sırada ölmüştü. Miras işlerini hallettikten sonra *Şam Beğlerbeğisi Murtaza Paşa*'ya kapılanarak 1648 Ağustos'unda, Şam'a gitmek üzere onunla yola çıktı. Ekimde Şam'a vardılar. *Murtaza Paşa* tarafından vazifeye gönderilmek suretiyle Suriye ve Filistin'in birçok yerlerini gördü.

Murtaza Paşa, Sivas'a tayin edilince onunla birlikte Sivas'a gitti. Vergi toplamak için Orta ve Doğu Anadolu'nun birçok yerlerini gezdi.

Murtaza Paşa, Sivas'tan azledilince onunla 14 Temmuz 1650'de İstanbul'a döndü.

Bu sırada *Melek Ahmed Paşa* sadrazam oldu (5 Ağustos 1650). Hısım oldukları için Paşa, Evliya Çelebi'yi kendisine musahip ve mahrem edindi.

21 Ağustos 1651'de *Melek Ahmed Paşa* büyük vezirlikten azlolunup Özi Beğlerbeğiliğine tayin olunca Evliya Çelebi de onunla beraber gitti. Rumeli'nin birçok yerlerini gezdiği bu yolculuğa 1651 yılının Eylül ayı ortalarında başladı.

Melek Ahmed Paşa, Rumeli Beğlerbeğiliğine tayin olunca yine onunla birlikte Sofya'da bulundu. Paşa azlolununca 1653 Temmuz'unda İstanbul'a döndü. Bir süre İstanbul'un gezinti yerlerinde eğlendi. 1655 başına kadar İstanbul'da kaldı.

Melek Ahmed Paşa, Van Beğlerbeğiliğine tayin olunca onunla birlikte giderek Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünü görmüş oldu. İranlılar tarafından götürülen koyun sürülerinin geriye verilmesini sağlamak ve *Bağdat Valisi Murtaza Paşa*'nın İranlılar'a esir düşmüş olan kardeşini kurtarıp Bağdad'a getirmek vazifeleriyle İran'a ve oradan da Bağdad'a gitti. Buradan Van'a döndü.

Melek Ahmed Paşa yine Özi Eyaleti'ne vali tayin olunca 26 Temmuz 1655'te İstanbul'dan kalkarak onunla birlikte eyalet merkezi Silistre'ye gitti.

26 Mayıs 1657'de Macar Rakoczi üzerine yapılan sefere katıldı. Bu sırada *Kırım Hanı IV. Mehmed Kirey Han*'ın hizmetine girdi. Güney Rusya'ya yapılan akınlara ve Özi'ye saldıran Rus Kazakları'nın bozgunu ile biten savaflara katıldı. Bu zafer haberini İstanbul'a ulaştırıp yine vazifesi başına döndü. Eyalette birçok yerleri dolaştı.

10 Aralık 1657'de İstanbul'a döndü. *Melek Ahmed Paşa*'nın zevcesi Kaya Sultan'ın bahçesinde hoş vakitler geçirerek dinlendi.

Melek Ahmed Paşa, Bosna Beğlerbeği olunca onunla birlikte yola çıktıysa da Büyük Çekmece'de *Sadrizam Köprülü Mehmed Paşa*'nın adamları tarafından yaralanarak tedavi için İstanbul'da bir ay kaldı.

1658'de Bursa, Çanakkale ve Gelibolu yörelerine gidip geldi.

9 Kasım 1659'da Buğdan'ın yeni Voyvodası *Stefanitza*'yı memleketine götürülenlerle birlikte Edirne'den kalkarak Romanya'ya doğru gitti. Yaş Ovası'nda *Eflak Voyvodası Minnea* ile yapılan savaşta bulundu. Sonra Kırım atlılarıyla birlikte akınlara katılıp Edirne'ye döndü.

26 Nisan 1660'ta *Köse Ali Paşa*'nın maiyetinde olarak Varad seferine katıldı. Bu kalenin fetihnamesini Bosna Beğlerbeğisi *Melek Ahmed Paşa*'ya götürdü. Evliya Çelebi bu sırada Bosna eyaletini dolaşmış ve akınlarda bulunmuş, hatta Venedik topraklarına kadar uzanmıştır.

Melek Ahmed Paşa yeniden Rumeli Beğlerbeğisi olunca Sofya'ya gitti. Yine vergi toplamak için birçok yerler dolaştı.

29 Temmuz 1661'de, Tımuşvar Ovası'nda, Erdel seferine giden Köse Ali Paşa ordusuna rastlayıp ona katıldı. Kırım atlılarıyla birlikte düşmanla çarpışıp Erdel'i bir hayli dolaştı. Belgrad'da kışladı.

Baharda Arnavutluk'ta vergi topladıktan sonra 4 Nisan 1662'de İstanbul'a döndü.

10 Mart 1663'te *Fazıl Ahmed Paşa* ordusuyla birlikte Alman (Nemse) seferine çıktı. Bu seferin birçok kısımlarına katıldı. Seferin devamı sırasında Belgrad'dan Hersek'teki *Sührab Mehmed Paşa*'ya mektup götürdü. Venedik sınırındaki hareketlere katıldı. Macaristan'a döndükten sonra Zrinvar ve Raab savaşlarında bulundu. Budin'den Eğri'ye gi-

derek oraları gezdi. Peşte'de *Kara Mehmed Paşa* ile buluştu. Vasvar barışından sonra Viyana'ya elçi gönderilen Paşa'nın maiyetinde Viyana'ya gitti. 9 Haziran 1665'te Viyana'ya girdi. *Almanya İmparatoru I. Leopold*'dan aldığı pasaportla çevreyi gezindi. Viyana'da bulunduğu sırada, vaktiyle, 1647'de Erzurum'da katıldığı bir cirit oyununda *Seydi Ahmet Paşa*'nın attığı ciritle kırılmış olan dört dişinden üçünü usta bir dişçiye tedavi ettirdi.

29 Haziran 1665'te Viyana'dan çıkarak çevreyi de gezmek suretiyle Macaristan'a döndü. Eyalet ve sancaklardaki kaleleri yoklamaya memur edildi. Oradan Erdel, Eflak ve Buğdan yoluyla Kırım'a gitti. 1665 yılı içinde ve herhalde güz başlarında, *Kırım Hanı IV. Mehmed Kirey* ile Rus Kazakları arasında bir savaşa katıldı.

Kırım'dan kara yolu ile Kafkasya'ya geçti. Dağistan'ı, Hazar kıyılarını ve İdil ırmağı ağzını dolaştı. Bu sırada Terek kalesinde iken Azağ'a gitmekte olan bir Rus elçisinin kafilesine katıldı. Azağ'a gelince Osmanlı Ordusu'nun Girid seferine çıktığını duydu. Kefe üzerinden Bahçesaray'a gitti. *Adil Kirey*'in bazı akınlara katıldıktan sonra kara yolu ile (Karadeniz'den geçmeye tövbeliydi) 11 Mayıs 1668'de İstanbul'a geldi.

26 Aralık 1668'de İstanbul'dan çıkarak Edirne, Gümülçine, Selanik, Tesalya ve Mora'yı dolaştı. Anaboli'den gemiyle Girid'e gitti. Kandiyeli'nin fethi için yapılan savaflara katıldı ve fethi gördü.

1670 Nisan'ında Girit'ten ayrılarak bazı Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Yunanistan'da, Marna'daki isyanın bastırılmasında bulundu. Oradan Arnavutluk'a geçerek bu ülkenin birçok yerlerini dolaştı. 28 Aralık 1670'te İstanbul'a döndü.

Nihayet Hacca gitmeye karar vererek dostlarından *Saili Çelebi* ile 21 Mayıs 1671 (=12 Muharrem 1082) de yola çıktı. Henüz görmediği Sakız, Siyam, İstanbul, Rodos adalarını; Adana, Maraş, Ayıntap, Kilis taraflarını gezdi. Şam'a uğrayıp *Şam Beğlerbeğisi Hüseyin Paşa*'nın da katıldığı hacı kafilesine Hacca gitti.

Hacdan sonra *Hüseyin Paşa*'dan ayrılarak Mısır hacılarına katıldı. Onlarla birlikte Mısır'a gitti. Mısır'da 8-9 yıl kaldı. Mısır, Sudan ve Kuzey Habeşistan'ı bu sıralarda gezdi.

Evliya Çelebi'nin ne zaman öldüğü, nerede gömülü olduğu belli değildir. Prof. Cavid Baysun bir takım karinerlerle 1682'de ölmüş olacağını kabul ediyor.

Evliya Çelebi evlenmemiştir. İnce yapılı olmasına rağmen sağlam ve çevik olduğu, Kırım atlılarıyla yaptığı akınlardan ve cirit oyunlarına katılmasından anlaşılıyor. Sık sık Kırım hanlarının yanına gitmesi ve soy kütüğünü sayarken çok yukarlarda bir "Allahverdi Akay" dan bahsetmesi Kırım'la bir kan bağı ihtimalini de akla getiriyor. Çünkü "Akay" kelimesi tam Kırım ağzıyla bir kelimedir ve bizim "ağa" (aka) nın karşılığıdır.

Evliya Çelebi mevki ihtisarı göstermemiş, fakat seyahat ihtisarı büyük olmuştur. Ufak tefek vazifelerden aldığı para ile paşaların ve Kırım Hanı'nın verdiği hediyeler ve savaşlardan elde ettiği ganimetler, bir de mütevellisi olduğu ata mülklerinden gelen para kendisine ve kölelerine yetmiştir.

Zamanına göre yüksek tahsil yapamamışsa da gördükleriyle kültürünü tamamlamıştır.

Hattat, nakkaş, müzikçi, şair ve biraz da kuyumcudur. Nesri, kendi çağının ağdalı nesri olmayıp çoğu zaman sade, tekellüfsüz bir nesirdir. Hatta bazen o kadar güzel ve orijinaldir ki Atsız'a (2013) göre Evliya Çelebi'ye 17. Yüzyılın Dede Korkud'u denebilir. Bütün bunlardan başka bir yönü daha vardır. Askerdir. Birçok savaşlara gitmiştir.

Evliya Çelebi seyahat gayesini başarabilmek için herkesle iyi geçinmeye mecburdu. Zaten yaratılıştan huysuz bir adam değildi. Nâzik, güler yüzlü idi ve herkesin hoşuna giden bir şahsiyeti vardı. Fakat dalkavuk değildi.

Zevk ehli idi. Mesirelerde kalmış, meyhaneleri dolamıştır. Ağzına içki koymadığını söylemesi her halde "esmayı üstüne sıçratmamak" (davranışlarıyla belayı üstüne çekmemek!) için olmalıdır. Ahmed Yesevi soyundan geldiğini iddia edip din ve tasavvuf davası gütmesi dolayısıyla dinin ve devletin yasakladığı içkiyi içmemiş görünmek lüzumunu duymuştur.

SEYAHATNAME'NİN DİBACESİ (ÖZSÖZÜ): "SEYAHAT YA RESULULLAH!"

Ünlü seyahatnamenin bir de ünlü "GİRİŞ"i vardır!

Evliya Çelebi "SEYAHAT" tutkusunun kendine nasıl perçinlendiğini ve ilahi bir kadere PEYGAMBER BUYRUĞU'na döndüğünü yine o lirik üslubuyla anlatır (Çevik 1993).

(Çalışmamızın bu kısmında 10 ciltlik Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Üçdal Belde neşriyatından yayınlanan tam metninden faydalanılmıştır)

...Onların saltanat devirlerinde Hicri (1041) tarihinde yaya olarak Beldevi Tayyibe, yani Kostantiniyye (İstanbul) etrafında bulunan köy ve kasabaları, binlerce bahçe, gül ve gülistanlı İrem bağlarını gezip görerek gönlüme büyük seyahat arzuları doğmuştu. "acaba baba, anne, üstad ve kardeş kahurlarından nasıl kurtulup, "dünyayı dolaşırım" diye düşünür, her an Allah'tan dünyada vücud sıhhati ve büyük seyahat son nefsimde de iman ricasında bulunurdum. (...) Yedi iklimin ve dünyanın dört köşesinin durumları hakkında konuşmaları dinledikçe, seyahat etmeyi daha çok arzu ediyordum. "Acaba dünyayı gezip, Arz-ı Muhasebe, Mısır, Şam, Mekke ve Medine'ye varıp, ol varlıkların iftihar sebebi olan Hazreti Peygamberin türbesine yüz sürmek nasip olur mu" diye ağlar, inler ve kendimden geçerdim.

Hikmet-i Hûda, seyahat ile birçok yerleri görmeye sebep olan ben hakir ve fakir, daima kusuru çok olan seyyah, (...) İstanbul'daki evimde yuvarlak yastığımda uymak için yaslanmışım. 1040 senesi Muharrem ayının Aşure gecesinde (20 Ağustos 1630) yarı uyku halindeyken gördüm ki Yemiş İskelesi yakınında Ahi Çelebi Camii (...) ndeyim. Derhal caminin kapısı açıldı. Nurlu camiin içi baştanbaşa silahlı asker ve nurlu cemaat ile doldu... (...) Hemen yanımda oturan zâta bakıp "Sultanım siz kimlersiniz? İsminizi bahşeder misiniz" dedim. O da: "Aşere-i Mübeşşere'den, kemankeşlerin piri Sa'd ibni Ebi Vakkas'ım" deyince elini öptüm. "Ya sultanım, bu sağ tarafta nura bürünmüş güzel cemaat kimlerdir" dedim. "Onlar bütün peygamberlerin ruhlarıdır. Geri saftakiler evliyaların ruhlarıdır. Bunlar Peygamber'in sahabeleri ve yakınları Kerbela şehitleridir. Mihrabın sağındakiler Ebubekir ve Ömer, solundakiler Osman ve Ali, mihrabın önündeki Üveysü'l-Karani'dir. Caminin solunda, duvar dibindeki esmer adam senin pirin, müezzin Bilâl-i Habeşî'dir. Bu ayak üzre cemaati saf saf sıraya koyan kısa boylu adam Amr Ayyâr-i Zamiri'dir. İşte bu bayrak ile gelen kızıl kanlı elbiseli askerler Hamza ile bütün şehitlerin ruhlarıdır" diye camideki cemaati birer birer bana gösterip herhangisine gözüm değdiyse basıp göz âşinalığı ile taze can buldum.

"Ya sultanım, bu cemaatin bu camide toplanmalarının sebebi nedir" dedim. "Azak taraflarında Müslüman ordularından Tatar askeri sıkıntıda olmakla Hazretin (=Peygamberin) himayesinde olanlar bu İstanbul'a gelip oradan Tatar Hanı'na yardıma gideriz. Şimdi Peygamber Hazretleri dâhi Hasan, Hüseyin

ve On İki İmamlar ve benden ayrı Aşere-i Mübeşşere ile gelip sabah namazının sünnetini kılıp kaamet eyle diye işaret buyurur. Sen dahi yüksek sesle tekbir getirip sonra Kûsri ayetini oku. Sonra Peygamber Hasretleri mihrapta otururken elini öpüp şefâat yâ Resûlullah diyip yardım rica et" diye Sa'd İbni Ebi Vakkâs bana öğretti.

Cami kapısından parlak bir ışık peyda olduğunu gördüm. Caminin içi nur dolunca bütün sahâbelerle peygamberlerin ve evliyaların ruhları ayağa kalktılar. Peygamber Hazretleri yeşil bayrağı dibinde, yüzünde nikabı, elinde asâsı, belinde kılıcı ile sağında Hasan, solunda Hüseyin ortaya çıkınca sağ ayağı ile camiye Bismillah ile girip mübarek yüzünden örtüsünü açıp "essalâmü aleyke yâ ümmeti" (Ey ümmetim, sana selam olsun) buyurdular. Mecliste hazır olanlar da "ve aleykümü'sselâm yâ Resûlallah ve yâ seyyidi'l-ümem" (Ey Tanrı'nın elçisi ve milletlerin efendisi, size selam olsun) diye selâm aldılar.

Hazret hemen mihraba geçip iki rek'at sabah namazı sünnetini eda edip bitirince bana bir korku ve vücuduma bir titreme geldi. Sonunda Sa'd İbni Ebi Vakkâs'ın öğrettiği gibi hizmetimi tamamladım. Hazret mihraptan ayağa kalkarken Sa'd İbni Ebi Vakkâs elimden tutup Hazretin huzuruna götürdü: "Sadık âşıklarından ve iştiyaklı ümmetinden Evliya kulun şefaatinin rica eder" diyip bana da "mübarek elini öp" deyince ağlayarak mübarek elini küstahça öpüp heybetinden şaşırarak "şefaati yâ Resûlallah" diyecek yerde "seyahat yâ Resûlallah" demiştim. Hazret hemen gülümseyip: "Allah sıhhat ve selâmetle şefaatinin, seyahati ve ziyareti kolay kılsın" dediler.

Oradakilerden hepsinin elini öpüp hepsinin hayır duasını alarak gidiyordum. Peygamber Hazretleri mihraptan "essalâmü aleyküm yâ ihcan" diyip camiden dışarı çıkınca bütün sahabeler bana hayır dua ettiler ve camiden çıkıp gittiler. Sa'd Hazretleri hemen belinden sadağın çıkarıp belime kuşatarak tekbir getirdi: "Yürü! Ok ve yayla gazâ eyle. Tanrı seni koruyup esirgesin. Sana müjde olsun: Bu mecliste ne kadar ruhlarla görüşüp ellerini öptünse hepsini ziyaret etmek nasip olacak. Dünya seyyahı ve insanların meşhuru olacaksın. Ama gezip tozduğun memleketleri, kaleleri, şehirleri, acayip ve garip eserleri, her diyarda yapılan güzel şeyleri, yiyecek ve içeceklerini, şehirlerinin boylam ve enlemlerini yazıp fevkalâde bir eser meydana getir ve benim silahımla iş görüp dünya ve ahret oğlum ol. Doğru yolu elden bırakma. Kinden, garezden uzak kal. Tuz, ekmeğin hakkını gözle. İyi dost ol. Kötülerle arkadaş olma.

İyilerden iyilik öğren" diye öğüt verip alımdan öperek Ahı Çelebi Camisi'nden çıkıp gitti.

Ben şaşkına dönüp uykudan uyandım. Acaba bu bir rüya mıdır, gerçek midir, yoksa doğru rüya mıdır diye düşünüp ferahlık ve gönül açıklığı duydum. Sonra temiz abdest alıp sabah namazını kıldıktan sonra İstanbul'dan Kasımpaşa'ya geçip tâbirci İbrahim Efendi'ye rüyamı tâbir ettirdim. "Cihanı gezen bir seyyah olup işin hayırla sona varır ve Hazretin şefaati ile Cennete girersin" diye müjdeledi.

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ

Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile ilgili olarak hayatını kronolojik olarak incelediğimiz II. Bölümümüzde, yazdıklarımız ile ilgili fikir sahibi olunabilir.

Evliya Çelebi tam on ciltlik bir seyahatname bırakmıştır. Seyahatname uzun zaman basılamamıştır. Hâlbuki İstanbul'da bu eserin ayrı ayrı üç kütüphanede (Pertev Paşa, Hacı Beşir Ağa ve Yıldız Kütüphanesi) tam nüshaları vardı. Seyahatname ilk olarak 1848 yılında Kahire'de "Müntehâbât-ı Evliya Çelebi" adıyla yayınlanmıştır.

Seyahatname yazılışından 200 sene sonra ancak 1896 yılında, yani 19. yüzyılda basılabilmektedir.

İlk adım gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey ile Necip Asım Bey Pertev Paşa Kütüphanesindeki nüshayı esas alarak 1896 yılında eseri yayınlamıştır.

Seyahatname'nin 1902 yılına kadar ancak ilk 6 cildi yayınlanabilmiştir. Yedinci ve sekizinci ciltleri 1928'de Türk Tarih Encümeni; 9 ve 10. Ciltleri ise 1935-1938 yıllarında yeni harflerle Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti tarafından yayınlanmıştır.

Yapı ve Kredi Bankası Yayınları ilk yayınından yüz sene sonra 1996 yılında Seyahatname'nin yayınına başlamıştır (Dağlı ve Kahraman 2004).

2011 yılı Unesco tarafından Evliya Çelebi Yılı olarak anılmıştır. Bu münasebetle Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Evliya Çelebi: İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri, Ülkü Çevik Şevk imzasıyla, soru-cevap şeklinde tanıtıcı bir kitap yayınlamıştır (Şevk 2011).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinin önemini anlamak için ciltlerin oluşturduğu konulara göz atmak yeterlidir.

Birinci Cilt

İstanbul'un tarihi. İstanbul'daki ziyaret yerleri, camiler, saraylar, padişahlar, İmparatorluğun idari

düzeni, mescitler, medreseler, tekkeler, tımarhaneler, hamamlar, hastaneler, vezir vüzera konakları, kervansarayları, sebiller, esnaf teşkilatı, ziyaret yerleri, demiryolları, menziller,...

İkinci Cilt

İstanbul'dan Mudanya'ya deniz yoluyla gerçekleştirilen çok güzel hikâye edilmiş bir yolculukla başlıyor. Bursa'dan sonra Bolu üzerinden Karadeniz kıyılarındaki Trabzon başta olmak üzere büyüklü küçüklü belli başlı şehirlere; Erzurum yoluyla İran'a, Kafkasya'ya Kırım'a; Malta gazasına, Girit'e uzanan seyahatler... Savaşlar, iç karışıklıklar, çekişmeler ve özellikle Kafkas şehirleri ve halklarıyla ilgili çok ilginç tespitlerle dolu bir dönemin hikâyesi... Ayrıca Evliya Çelebi'nin fırtınalı hayatından da kesitlerden oluşuyor...

Üçüncü Cilt

Yarım yüzyıl boyunca gezip gördüğü coğrafyayı sözcükleri ile adeta oya gibi işleyen Evliya Çelebi; bu ciltle de Konya, Kayseri, Şam, Urfa, Maraş, Sivas, Gazze, Sofya ve Edirne'yi anlatıyor... Dönemin devlet adamları, dervişlerin garip halleri, köy ve kasabaların durumları, mal tahsilleri... sıcak bir anlatımla gözlerimizin önüne seriliyor...

Dördüncü Cilt

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin dördüncü cildinde, Osmanlı Devleti'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde gezip dolaşılıyor. Dost meclislerinde bulunuyor, ziyafet sofralarına konuk oluyor, savaşlara katılıyor, tehlikelere atılıyor... Bazen de tatlı canını zor kurtarıyor. Özellikle gezdiği bölgelerin yerleşik kavimlerinin, inançlarını, adetlerini, yiyecek ve içeceklerini başka bir kaynaktan bulamayacağımız kadar ayrıntılı olarak anlatıyor. İlk uğradığı şehir Malatya'dır. Daha sonra Diyarbakır'a geçip, bu tarihi şehri uzun uzun anlatır. Bitlis'e geçen Evliya Çelebi kaldığı Bitlis Han'ı Abdal Han'ı zamanını en bilge kişisi olarak bize tanıtır. Bitlis Beyliği'ni, dolaşısıyla o tarihlerde yurtluk ve ocaklık olarak hüküm süren doğudaki diğer beylikleri, Bitlis Han'ıyla yapılan savaş ve yeni han seçilmesini anlatır.

Seyahatname'nin bu çok renkli cildinde Evliya Çelebi hem çok yerler gezip görür, hem çok savaşlara katılır, hem de inanılması güç maceralar yaşar.

Beşinci Cilt

Bu ciltte doğu gezisini tamamlayıp batıya yönelir. Uzun süre kaldığı Bitlis'ten ayrılıp Tokat yoluyla İstanbul'a gelir. Şimdiye kadar bütün seyahatlerini paşalarla birlikte ve bazen de görevli olarak yapan Evliya Çelebi, elli bir yıl süren gezisi boyunca bir defa padişahın mahiyetinde seyahate çıkmıştır. Bu da Sultan IV. Mehmed'le birlikte Kale-i Sultaniye'ye kadar devam eden seyahattir. Daha önce yaptığı Balkanlar gezisinden sonra, bu sefer başladığı Avrupa yolculuğu yıllar boyunca sürecek ve Kafkasya, Kırım, Romanya, Macaristan, Sırbistan, Adriyatik kıyıları, Arnavutluk, Yunanistan, Girit'e kadar uzanacaktır. Avrupa kıtasında tabii ki Osmanlı topraklarında gezip görmediği yer kalmayacaktır. Ayrıca Avusturya, Slovenya, Çek, Lehistan gibi Osmanlı komşularının topraklarını da gezecek, hatta bazı yerlere tekrar tekrar gidecektir.

Altıncı Cilt

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin altıncı cildinde seyahatinin tamamını Avrupa'da geçirmiştir.

Bu cilt Doğu Avrupa ve özellikle Macaristan tarihi için çok önemlidir. Macarlar da bu cilde özel önem vermişlerdir.

Evliya Çelebi gezip dolaştığı pek çok ülkede olduğu gibi Macaristan'da da o gün mevcut olan kaleler, şehirler, kasabalar ve köylerden pek çoğu günümüze gelememiş ve tarihe karışmıştır...

Bu ciltte gezdiği yerler: Erdel, İskenderiye, Podgorica, İştib, Lotça, Vidin, Sirem, Ösek, Peçoy, Budin, Üstirgon (Estergon), Cigerdelen, Öziçe, Taşlıca, Foça, Dobro-Venedik, Nova, Mostar, Segitvar, Zagreb, Konije, Macaristan, Hollanda,...

Evliya Çelebi, bu ciltteki seyahatleri boyunca da hem gezip görmüş, hem savaşmış, hem yenilginin acısını, hem de zaferin sevincini yaşamıştır. Bizzat katıldığı savaşlara ait anlattığı hikâyeler de tarihin bu yıllarına ışık tutmaktadır.

Yedinci Cilt

Bu ciltte de Kırım, Kafkasya, Rusya ve Avrupa konu edilmektedir.

Kırım, Kafkasya ve Kazan tarihi ile ilgili geniş bilgilere yer verir. Seyyah bu ciltte çok geniş yer tutan Avusturya seyahatinden sonra Karadeniz'in kuzeyine geçer. Bu bölgelere ait, özellikle gidip görmesi zor olan yerlere ait değerli bilgiler verir.

Bu ciltte gezdiği yerler Kanije, Eğri, Hatvan, Yanık, Viyana, Sanlok, Segedin, Çemad, Vorat, Eflak, Boğdan, Bükreş, Ferahkırman, Moldova, Ukrayna, Gözlev, Balıklava, Kırım, Bahçesaray, Kafe, Çerkezistan, Kabartay, Tavustan, Dağıstan, Ejderhan, Kalmukistan, Saray, Kazan, Moskova, Azak, Azerbaycan,

Evliya Çelebi bu seyahat boyunca gezip görmüş olduğu Avrupa kültürüne vakıf olmuş, kuzeyin soğuk şehirlerinde dolaşmış, tarihe karışmış uygarlıklara ait bugün ulaşılamayacak bilgileri bize aktarmıştır.

Sekizinci Cilt

Evliya Çelebi bu sefer, Batı Trakya üzerinden Mora yarımadasına geçip Girit seferi için asker toplar, ardından Girit'e geçer. Girit'te üç sene kaldıktan sonra Arnavutluk'a gider. Oradan Balkanlardan Tekirdağ'a gelir. Çok uzun süren ve Osmanlı'ya çok pahalıya mal olan Girit fethine katılıp, bütün savaş sahnelerini bize anlatır.

Bu ciltte gezdiği yerler: Batı Trakya, Dimetoka, Fericik, Gümülcine, Kavala, Siroz, Selanik, Alasonya Kalesi, Tırhata Kalesi, Atina, Mora Yarımadası, Kefalonya, Anavarin, Moton, Koron Kalesi, Mizestre, Anapoli, Girit Adası, Hanya, Kandiye, Elbasan, Ohri, İstib, Tikveş, Usturumca, Hayrabolu, Tekirdağ'dır.

Evliya Çelebi bu seyahat boyunca kuzeyin soğuk ikliminden sıcak iklimlere inmiş, tarihe karışmış uygarlıklara ait bilgiler vermiş ve çok çetin geçen Girit Savaşı safhalarını ayrıntılı olarak aktarmıştır.

Dokuzuncu Cilt

Evliya Çelebi, bu ciltte, Anadolu'nun gezip görmediği yerlerini dolaşır. Batı ve Güney Anadolu'yu gezdikten sonra, Suriye ve Filistin üzerinden yıllarca özlemine çektiği Hac ibadetini yapmak üzere Hicaz'a gider. Mekke ve Medine'de gerçekleştirilen hac ibadetinin bütün usul ve şartlarını anlatır. Bu kutsal görevi yaptıktan sonra, ömrünün son yıllarını geçirmek üzere Mısır'a döner.

Bu ciltte gezdiği yerler: Kütahya, Uşak, Manisa, İzmir, Ödemiş, Tire, Aydın, Muğla, Antalya, Karaman, Tarsus, Adana, Ayıntap, Halep, Şam, Sayda, Kudüs, Akka, Medine, Mekke.

Evliya Çelebi bu seyahati boyunca yarım bıraktığı Anadolu seyahatini tamamlamış, hayatı boyunca

yanıp tutuştuğu o kutsal toprakları ziyaret edip, hac emrini de yerine getirmiştir.

Onuncu Cilt

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin onuncu ve son cildi tamamen Afrika kıtasına ayrılmıştır.

Hac seyahatinden Mısır'a döndüğünde, Mısır'ın bütün şehirlerini gezip görmüştür. Nil nehrinin Mısır için ifade ettiği önemi gördükten sonra Mısır'ın hayatı ve can damarı olan Nil'in doğduğu yeri merak etmiş ve büyük nehri takip ederek ekvatora kadar gitmiştir. Dönüşte Sudan'dan Habeşistan'a, oradan Somali'ye geçmiş, buradan da sahili takip ederek Cibuti üzerinden tekrar Mısır'a gelmiştir. Afrika toplumları ve Mısır'la ilgili çok ilginç ve geniş bilgiler verir.

Bu ciltte şu ülkeleri gezmiştir: Mısır, Sudan, Habeşistan (Entre ve Ütopya), Somali, Cibuti, Kenya ve Tanzanya'dır.

Evliya Çelebi bu seyahati boyunca, dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden olan Mısır ve dolayısıyla Afrika'nın o günkü yerleşik yerleriyle ilgili geniş bilgiler vermiş ve dünya devletlerinin kısa bir özetini yapmıştır.

SONUÇ

Kendisini "*Seyyah-ı âlem nedim-i beni Âdem Evliyâyı bi-riyâ*" yani "*Dünya gezgini, insanoğlunun dostu, ikiyüzlülüğten uzak olan Evliya*" diye takdim etmekten hoşlanan Evliya Çelebi'nin yaptığı iş, müthiş bir iştir.

Evliya Çelebi'nin elli bir senelik macerası müthüştür, bunun yazıya dökülerek, on ciltlik muazzam bir "Seyahatname" kaleme alınması daha da müthüştür... Türk kültürünün en değerli birkaç eserinden biridir.

Evliya Çelebi başka milletlerin, özellikle gezip dolaştığı ülkelerin de dikkatini çekmiş, üzerinde birçok incelemeler yapılmış, kitaplar, makale ve tenkitler yazılmıştır. Evliya Çelebi'nin kendilerini ilgilendiren parçalarını Almanlar, Bulgarlar, Ermeniler, Farslar, Fransızlar, İngilizler, Macarlar, Romanlar, Ruslar, Sırlar, Yunanlılar kendi dillerine çevirmişlerdir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, bizim tarafımızdan maalesef gerektiği kadar üzerinde durulmamıştır. Bu muazzam eser üzerinde ciddi bir şekilde du-

rulmalıdır. “Seyahatname” kültürümüzün temel kaynaklarından. Bu temel kaynaktan bilimsel sonuçlar çıkarmak için uzun ve etraflı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu da bireysel çabaların yanında bilimsel kurumların işidir.

Bugün hızla gelişmekte ve değişmekte olan Anadolu şehirlerinde, birkaç yıl sonra, Evliya Çelebi'nin bahsettiği bazı anıtlardan eser kalmayacaktır. Bunları kaybolmadan önce yakalayıp, incelemek, tarihe karşı önemli bir sorumluluğumuzdur.

Tarihsiz hiçbir şey olmaz. Tarih olmaksızın hiçbir şey anlaşılabilir. Her şeyin tarihi bir temeli ve tarihi bir bağı vardır. Bu bağlamda Medeniyetin ve Medeniyetlerin Tarihi olarak gördüğümüz “Turizm Tarihi”nin de giderek önem kazanacağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

Atsız, N. (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Çevik, M. (1993). *Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatname*. (Sadeleştiren: Tefvik Temelkuran, Necati Aktaş). Çevik Matbaacılık: İstanbul.

Dağlı, Y. ve Kahraman, S.A. (2004). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 4. Baskı. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2001). *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 4. Milli Eğitim Bakanlığı: Eskişehir.

Şevk, Ü.Ç. (2011). *Evliya Çelebi: İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

NOT

Diyarbakır'da 6-7 Ekim tarihlerinde Ziya Gökalp'in müze evi yakılıp, yağmalandı...

Ziya Gökalp ülkemizde “Sosyoloji” nin kurucusudur.

Ziya Gökalp Selanik'te yayına başlayan “Yeni Lisan ve Yeni Ülke” cereyanının öncüsü, “Genç Kalemler Dergisi” nin kurucusudur.

Ziya Gökalp İttihat ve Terakki Fırkasında ve hükümetlerinde “Milli Kültür Politikası” nı başlatan ve teorisyenliğini yapan bir kültür, düşünce ve eylem adamıdır.

Ziya Gökalp Malta sürgününden sonra Ankara'ya geçmiş ve Atatürk'ün isteği ile Milli Mücadele'de Diyarbakır Milletvekili olmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yerine tek teşkilat olarak ortaya çıktıktan sonra bu partiye katılarak, partinin ve Yeni Türkiye'nin fikri tabanını oluşturacak prensipler üzerinde çalışmıştır.

Halk Fırkasının programını Ziya Gökalp yazmıştır.

Halk Fırkasının 6 okuna kaynak teşkil eden aslında Gökalp'in 12 ilkesidir. Gökalp bu ilkeleri “Doğru Yol, Hâkimiyeti Milliye ve Halk Partisi Umdelerinin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri” adlı çalışmasıyla açıklamıştır.

Ziya Gökalp; Atatürk'ün “Hislerimin babası Namık Kemâl, fikirlerimin babası Ziya Gökalp” dediği kişidir...

Ziya Gökalp'in müze evinin yakılması Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin kundaklanmasıdır.

Kimse çıkıp (Hürriyet Gazetesi'nde Doğan Hızlan (14 Ekim 2014) hariç) tek laf etmedi... Tek tepki yok!..

Dr. Mehmet Özdemir, T. C. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Lisansüstü Programı yarı zamanlı öğretim üyesi.

E-posta: mehmetozdemir22@yahoo.com

ler) araştırmadan elde edilen bilgiler olmak üzere iki aşamada sunulmalıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular ise kendi arasında bir veya birkaç aşamalı olarak sunulabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus makalede gereğinden fazla kullanılarak açıklamaları tablolar ile boğmamaktır. Mümkün olduğunca tablolar birleştirilmeli ya da araştırma amacı/sorunu ile doğrudan ilgisi olmayan tablolar kullanılmamalıdır. Ayrıca genel bilgilerin tek bir tablo halinde sunulmasında yarar vardır. Tablo sayısı, kesinlikle 5-6'yı aşmamalıdır. Bu sayıyı aşan ve yer verilmemesinin çalışmanın eksik açıklanacağını düşündüğü durumlarda, makaleyi dergiye önermeden önce, dergi editörü ile irtibat kurulmalıdır.

SONUÇ: Makaleden elde edilen sonuçların özetlendiği gerektiği durumlarda genellemelerin yapıldığı bölümdür. Bu bölüm ele alınan sorunun kısa bir tekrarı ile başlamalı ve bunu elde edilen sonuçların kısa bir özeti izlemelidir (ampirik çalışmalar için). İfadeler kısa ve öz olmalıdır. İlgili literatüre yapılan olası bilimsel katkı da burada kısaca özetlenmelidir. Sonuç bölümündeki açıklamaların 400 kelimeyi geçmemesine dikkat edilmelidir.

DEĞERLENDİRME: Sonuçtan sonra yer alan bu bölümde daha sonra bu alanla ilgili araştırmalarda bulunacak olanlara yol gösterici açıklamalar yapılır. Olası araştırmacılara bu alanda hangi konuların araştırılması gerektiği, araştırmalarda hangi konulara dikkat edilmesi gerektiği gibi açıklamalarda bulunulabilir. Değerlendirme bölümünün hazırlanması zorunlu olmayıp ancak yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanırken diğer araştırmacılara yol gösterici olacağı da kuşkusuzdur.

TEŞEKKÜR: Bu bölümde; yazar(lar) çalışmanın hazırlanması sürecinde yardım almış oldukları kişilere; çalışmaya parasal destek sağlayan kişi kurum ya da kuruluşlara; ya da verilerin kullanılmasına izin veren kişi kurum ya da kuruluşlara teşekkür edebilir. Bu not çalışma metninin bitiminde ama referanslardan önceki kısımda yer almalıdır.

DİĞER BİLGİLER: Ek olarak gönderilen bir makalenin sağlıklı bir hakem denetiminden geçmesi ve "makale değerlendirme" aşamasının kısa sürede sonuçlanması için makale dilinin Türkçe kuralları ile bilimsel anlatım standartlarına uygun ve yapılan görgül çalışmaların sonuçları güvenilir olmalıdır. Bu konuda gerekiyorsa uzman akademisyenlerden yardım alınmalıdır. Makalede toplam sözcük sayısının 6000'den fazla olmamasına özen gösterilmelidir (ana metin referanslar ve tablo-şekiller dahil). Yazılarda Türk Dil Derneği'nin yazım kılavuzu temel alınmalı yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Konu ile ilgili uluslararası literatürde yer edinmiş teknik kavramların metin içinde yer aldığı ilk yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.

REFERANS VERME: Sadece metin içerisinde belirtilen çalışmalara "kaynakça" kısmında yer verilmelidir. Bu bölümde eksik (metinde belirtilmiş ancak "kaynakça" kısmında yer almayan) ya da fazla (metin içerisinde belirtilmemiş ancak "kaynakça" kısmında yer alan) kaynak isimlerine yer verilmemesine özen gösterilmelidir. Kaynaklar yazarların soyadına göre alfabetik sıra ile verilmelidir. Türkçe ile yabancı kaynaklar ya da makaleler ile kitaplar için ayrı bir sınıflandırma yapmadan tek bir liste oluşturulmalıdır.

Metin içerisinde; ilgili çalışmalara yapılacak atıflarda yazarların soyadları ve yayın tarihi kullanılır. Örneğin;

Dener (1996) ...

Dener'e (1996) göre.....

Uysal ve Crompton (1985)....

Uysal ve Crompton'a (1985) göre....

Yazar sayısı üçten fazla olan eserlere metin içerisinde yapılacak atıflarda sadece ilk yazarın soyadı yazılarak sonrakiler (vd) şeklinde belirtilecektir. Örneğin;

Timur vd. (2000) ....

Timur ve arkadaşları (2000) ... ..

(Timur vd. 2000). .....

(Timur ve arkadaşları 2000).

Parantez içerisinde cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise, kaynaklar yayın tarihi sırasına göre verilmelidir (en eskiden en yeniye doğru). Örneğin;

(Dener 1996; Uysal 1998; Morrison 2002) gibi.

KAYNAKÇA DÜZENİ: Atıf yapılan bütün kaynaklar cilt, sayı ve sayfa numarasının tümünü kapsmalıdır. Kaynakların listesine çalışmanın sonunda ve aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi yazarların soyadı sırasına göre yer verilmelidir.

Sürelî Yayınlar / Dergiler:

Yücelt U. ve Marcella M. (1996). Services Marketing in the Lodging Industry: an Empirical Investigation, *Journal of Travel Research*, 34 (4): 32- 38.

Kitaplar:

Witt E. S. ve Witt C. A. (1992). *Modelling and Forecasting in Tourism*. Londra: Academic Press.

Kitap Bölümleri:

Uysal M. ve Hagan L. A. R. (1992). Motivations of Pleasure Travel and Tourism. İçinde; M. Khan M. Olsen ve T. Var (Editörler) *VNRs Encyclopedia of Hospitality and Tourism* (ss. 798-810). New York: Van Nostrand Reinhold.

Tez Çalışmaları:

Timur A. (1978). Turizm Fiyat Enflasyon İlişkileri (*Basılmamış Doktora Tezi*). İzmir: Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi.

İnternetteki Makaleler:

Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association. (19 Kasım 1999). Washington DC: American Psychological Association <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinden alınmıştır.

İnternette diğer tür doküman ve bilgilere atıfta bulunulması durumunda <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinde yer alan Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır.

TABLO ŞEKİL VE FOTOĞRAFLAR: Makale ile ilgili diğer bütün ekler özenle hazırlanmalı ayrı sayfalarda gönderilmeli ve metin içerisinde nerede yer alacağı belirtilmelidir (Tablo 1 buraya gibi). Tablolar ana metine atıf yapılmadan anlaşılır bir şekilde olmalı tablo başlığının yanı sıra kolonlar için de başlık verilmelidir. Çok uzun ya da çok geniş tablolardan kaçınılmalıdır. Şekil ve grafikler sade ve baskı için hazır olmalı ve başlık içermelidir. Birinci yazarın adı ve grafik numarası kağıdın arkasına silik bir şekilde kurşunkalem ile yazılmalıdır. Şekil ve grafikler için başlıklara çalışmanın sonunda ayrı bir sayfada yer verilmelidir. Fotoğraflar beyaz düz kağıt üzerinde gönderilmeli (slaytlar kabul edilmemektedir) ve bu sayfalara numara verilmemelidir.

SAYFA ÖRNEKLERİ VE ÇOĞALTMA: Düzenlenmiş sayfa örnekleri yazıda belirtilen ilgili yazara gönderilecektir. Ek olarak makalelerin yer aldığı dergi sayısının gönderilmesi işlemleri için bir talep formu da yer alacaktır. Düzenlenmiş sayfa örnekleri üzerinde sadece küçük değişikliklere izin verilmektedir

BAZI ETİK KONULARI: Zaman zaman turizm alanında da bilim etiği ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Akademik alanda çalışıyor olsun veya olmasın, bile-rek veya bilmeyerek yapılan bazı etik ihlalleri yıllar sonra bireylerin önüne gelebilmekte ve vahim sonuçları olabilmektedir. O nedenle, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'ne önerilecek makalelerin hazırlanması ve önerilmesinde; "intihal", "dilimleme", "uydurma (fabrikasyon)", "çarpıtma", "destek belirtmeme", "yazarlıkla ilgili konular (yazar adı belirtmeme, yazarlık sıralaması, yazarlık hakkı, vs.)" ve diğer bilim etiğinde uyulması gereken hususlara uyulmasında gerekli özenin gösterilmesini bekliyoruz.